

УДК 343.

V. Oleinik

THE TARGET OF A CRIME OF MARINE POLLUTION

В.П. Олійник

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та
господарського права
ВНЗ «Національна академії управління»
м. Київ*

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ

Постановка проблеми. Предмет злочину вводиться до числа обов'язкових ознак діяння, передбаченого ст. 243 КК України, через що істотно зростає його роль при кваліфікації цього злочину, тому проблеми, які стосуються предмета злочину забруднення моря, потребують подальшого поглибленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі предмета злочину присвячені праці В.Я. Тація, М.Й. Коржанського, В.К. Матвійчука, П.П. Андрушка, М.І. Панова, Р.Д. Боголепова, Ю.С. Богомякова, В.І. Борисова, І.О. Харь, С.Б. Гавриша, Н.П. Грабовської, В.К. Грищука, Н.А. Лопашенко, О.О. Плотнікова та ін. Проте до цього часу відсутнє комплексне дослідження предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України.

Мета статті полягає в дослідженні предмета злочину забруднення моря.

Основні результати дослідження. Як впливає з аналізу змісту безпосереднього об'єкта злочину забруднення моря, а також з диспозиції ст. 243 КК України, злочин, що розглядається, завжди вчиняється з приводу предметів, які ми попередньо визначили у загальному вигляді як внутрішні чи територіальні води України або води виключної (морської) екологічної зони України та води відкритого моря. Таким чином, даний злочин належить до категорії так званих предметних, обов'язковою ознакою яких є предмет злочину, що безпосередньо вказаний у ст. 243 КК України. Але дослідження цього досить складного предмета злочину неможливе без його загальної характеристики на рівні загального поняття складу злочину, оскільки, безумовно, правильним є те положення, згідно з яким той, хто береться за вирішення часткових питань без попереднього вирішення загальних, завжди так чи інакше буде наштотуватися на ці невирішені загальні питання.

Проблема предмета злочину взагалі і, зокрема, передбаченого ст. 243 КК України, — одна з найбільш складних і спірних у теорії кримінального права. У науці кримінального права відсутня єдність поглядів стосовно поняття «предмет злочину». Проте вивчення цієї проблеми, на наш погляд, потребує особливої уваги, оскільки предмет злочину вказує на зв'язок його з об'єктом злочину, з

об'єктивною стороною злочину, з суб'єктом і суб'єктивною стороною злочину. У цьому контексті слід погодитися з думкою М.М. Панова, що поза з'ясуванням соціально-економічної і правової суті предмета злочину, а, на наше переконання, і екологічної його сутності, іноді може бути суттєво ускладнено правильне встановлення і тих суспільних відносин, на які спрямовано злочинне посягання [1, с. 50].

Перш ніж приступимо до з'ясування цієї важливої проблеми, варто зауважити, що ми дотримуємося позиції, згідно з якою предмет злочину є самостійною обов'язковою ознакою лише для предметних складів злочину, до яких відноситься і злочин, передбачений ст. 243 КК України. Предмет злочину пов'язаний з об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими як об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона [2, с. 27–28]. Питання про предмет, в тому числі і цього злочину, має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки міра відповідальності особи певним чином залежить від того, що буде визначено предметом такого злочинного діяння. Зокрема, предмет злочину має значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння, а також для розмежування суміжних складів злочинів; предмет злочину може бути критерієм розмежування злочинного та незлочинного діяння тощо.

Стосовно предмета злочину в юридичній літературі, як уже зазначалося, висловлювалися точки зору, які мають суттєві розбіжності. Так, М.Й. Коржанський наполягає на тому, що предмет злочину — це матеріальна річ, в якій проявляються певні сторони (властивості) суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного або психічного впливу, на який завдається соціально небезпечна шкода в сфері цих суспільних відносин (тобто предмет — це матеріальна сторона об'єкта, але не сам об'єкт) [3, с. 17; 4, с. 134]. Натомість П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко вважають, що предметом злочину є речі матеріального світу (матеріалізовані утворення), безпосередньо впливаючи (діючи) на які шляхом їх вилучення, створення, знищення, зміни їх вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин та охороняються законом [5, с. 132; 6, с. 75–78]. В.Я. Тацій зауважує, що предмет злочину — це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину [7, с. 17]. На думку М.І. Загороднікова, предметом злочину виступають ті речі матеріального світу, впливаючи на які суб'єкт заподіює шкоду об'єктові злочину [8, с. 40]. Згідно з позицією М.І. Бажанова, предмет злочину — це «...та річ (фізичне утворення) матеріального світу, поводження з якою закон пов'язує з певною кваліфікацією а, значить, і з відповідальністю» [9, с. 33].

М.І. Панов під предметом злочину розуміє «...предмети, речі матеріального світу, що виступають матеріальною формою вираження (субстратом) суспільних відносин або необхідною умовою, засновником або ж свідченням існування і нормального функціонування суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом від злочинних посягань» [10, с. 9].

С.Ф. Кравцов визначає предмет злочину як матеріальний (речовий) елемент суспільних відносин, який прямо вказує або природним чином впли-

ває з кримінального закону і шляхом протиправного впливу, на який порушуються ці суспільні відносини [11, с. 3]. М.М. Панов до категорії предмет злочину включає не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44]. Є.В. Лащук стверджує, що предмет злочину — це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати своїми органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 5]. О.Ю. Вітко зазначає, що предмет злочину є необхідний (обов'язковий) для предметних складів злочинів елемент складу злочину, яким можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діяннях особи [2, с. 32].

З урахуванням наведених вище точок зору, ми приходимо до висновку, що в наш час в науці кримінального права головним чином превалює підхід до визначення предмета злочину як речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи ознак конкретного складу злочину [14, с. 35; 15, с. 35]. При цьому, на наш погляд, акцентується увага на тому, що предметом злочину визнаються лише предмети (в тому числі речі, майно) [3, с. 17; 4, с. 134; 5, с. 132; 6, с. 75–78; 7, с. 17; 8, с. 44; 9, с. 33; 10, с. 67–73; 11, с. 3].

Існує й другий підхід у розумінні предмета злочину та у визначенні його поняття, який пов'язаний з досягненнями науки і техніки, новітніми (зокрема інформаційними) технологіями [1, с. 54]. У цьому контексті нам імпонує позиція М.М. Панова: він відносить до категорії «предмет злочину» не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, з існуванням яких або з їх обігом вчиняється злочин [12, с. 44].

Прийнятним і важливим, на наш погляд, є підхід до поняття «предмет злочину» Є.В. Лащука, який зазначає, що «...предмет злочину знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [13, с. 6]. Істотно доповнює поняття «предмет злочину» позиція О.Ю. Вітка: «...якими можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діянні особи» [2, с. 32].

Слід зазначити, що вищенаведені дискусійні положення стосовно поняття «предмет злочину» не вирішують питання стосовно місця предмета злочину в структурі складу злочину і, зокрема, діяння, передбаченого ст. 243 КК України. Враховуючи вищезазначене, дослідимо питання місця предмета злочину у структурі досліджуваного складу злочину. Існують різні точки зору з приводу цього питання. Прибічники першої точки зору вважають, що предмет злочину

знаходиться за межами об'єкта діяння [16, с. 71; 17, с. 246]; деякі криміналісти ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину [18, с. 19; 19, с. 42; 20, 142]; автори третьої точки зору розглядають предмет злочину як складову об'єкта злочину [21, с. 56; 22, с. 303; 23, с. 222; 24, с. 130; 11, с. 8; 3, с. 9; 26, с. 126; 25, с. 9]; прихильники четвертої точки зору зазначають, що предмет злочинного діяння не самостійний елемент складу злочину, а лише факультативна ознака злочину, тісно пов'язана з об'єктом злочину [27, с. 36–37; 5, с. 132–133]; В.К. Матвійчук наполягає на тому, що предмет злочину є самостійною ознакою конкретного злочину [28, с. 136]. О.Ю. Вітко вважає, що предмет злочину є самостійним і обов'язковим лише для предметних складів злочинів елементом та пов'язаний із об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єкт та суб'єкт злочину, об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину [2, с. 27–28].

Погляди авторів першої точки зору, зокрема Д.Н. Розенберга та ін., на наш погляд, містять позитивні моменти, оскільки предмет злочину виноситься за межі об'єкта.

Слід зазначити, що певні властивості предмета злочину зумовлюють необхідність надання їй певної правової значимості в конкретному складі злочину [15, с. 132]. Так, наприклад, властивості предмета надають можливість вирішити питання про відповідальність за забруднення моря, тому виділення предмета злочину в окрему ознаку з наданням йому законодавцем того чи іншого значення, властивостей, функцій визначає його як самостійну і необхідну ознаку конкретного складу злочину (факультативну – загального складу злочину) [15, с. 132]. Безапеляційність твердження прихильників другої точки зору, зокрема, А.Н. Васильєва, М.П. Михайленка, А.А. Піонтковського та ін. стосовно тотожності об'єкта і предмета злочину є проблематичним. Це наглядно довів М.Й. Коржанський, звертаючи увагу на те, що об'єктом злочину завжди є суспільні відносини, а предмет – це матеріальна річ, складова частина об'єкта злочину [3, с. 9–10]. У цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що погляди авторів другої точки зору, які ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину, навіть не ґрунтуються на чинному законодавстві [17, с. 132]. Не можна також погодитися з твердженням третьої групи, які складають абсолютну більшість, і принципово дотримуються того, що предмет злочину може для певної мети мати інші правові функції, має інше призначення і є лише предметом відносин. У цьому запереченні ми покладаємося на позицію В.К. Матвійчука, який вважає, що не можна зрозуміти предмет злочину, розглядаючи його за такою лише функцією [28, с. 132]. Це, як завжди переконливо, підтверджує В.Я. Тацій, вказуючи, що структура будь-яких суспільних відносин є незмінною, оскільки до їх складу поряд з іншими системоутворюючими частинами (елементами) входить предмет суспільних відносин, причому якими б властивостями він не володів і в якій би формі не проявився у складі суспільних відносин, він завжди є їх предметом, і його ніяк не слід називати чимось іншим (наприклад, предмет злочину або предметом посягання) [27, с. 27].

Нам більше імпонує позиція четвертої групи авторів (В.Я. Тація, П.С. Матишевського, Є.В. Фесенка), які вважають, що предмет злочину – не

самостійний елемент складу злочину, а лише ознака злочину [7, с. 36–37; 6, с. 132–133]. Однак, як зазначає В.К. Матвійчук, думка В.Я. Тація щодо відмінності термінів «елемент» і «ознака» є непереконливою, оскільки ґрунтується лише на тлумаченні «Словаря русского языка» С.І. Ожегова [28, с. 133]. Ми сприймаємо позицію В.К. Матвійчука про те, що судження В.Я. Тація з приводу того, що предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, є непереконливою, оскільки його висновок спирається лише на судження, що склад злочину утворює сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони та суб'єкта злочину), яке можна вважати дискусійним [28, с. 134].

На рівні загального складу злочину можливий і такий підхід, але на рівні конкретного складу злочину, передбаченому ст. 243 КК України, таке судження надто суперечливе. Варто підкреслити, що предмет злочину як правове явище має ряд ознак, у тому числі й юридичних [28, с. 134]. Згідно зі «Словарем русского языка» С.І. Ожегова, під елементом слід розуміти складову частину будь-якого складного цілого [29, с. 581]. Термін «елемент» визначається як складова частина чого-небудь або як окрема сторона, риса чого-небудь [30, с. 473]. У свою чергу, термін «ознака» в різних словниках тлумачаться як риса, особливість, властивість кого-небудь, чого-небудь або те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось [31, с. 655].

Проте якщо об'єкт злочину є самостійною ознакою, то предмет — факультативною ознакою складу злочину [32, с. 36]. У контексті зазначеного слід погодитися з думкою О.Ю. Вітка, що якщо визнавати предмет злочину факультативною ознакою складу злочину, який разом з об'єктом утворює самостійний елемент складу злочину — об'єкт злочину, то очевидним стає певне ототожнення предмета та об'єкта злочину як елемента складу злочину, що є недостатньо обґрунтованим [2, с. 28; 33, с. 168]. Аналіз зазначених понять свідчить, що вони за своєю суттю майже не відрізняються. Виходячи з цього, важко погодитися з О.Ю. Вітком та Т.Л. Сергеевою стосовно того, що термін «елемент» і «ознака» є різними за своєю суттю поняттями [2, с. 29]. Більш аргументованою є думка В.Я. Тація, який вважає, що предмет конкретного складу злочину і предмет відносин (складова об'єкту) не є тотожними [27, с. 27]. Таким чином, предметом суспільних відносин, які є об'єктом складу злочину, визнається все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують саме ці відносини [27, с. 47]. Важливо також зазначити, що нашу позицію підтримує О.Ю. Вітко: «... можна дійти висновку про те, що дійсно для кримінального права можливо визнати допустимим говорити про те, що склад злочину має ознаки або елементи» [2, с. 29].

Про предмет злочину як ознаку складу злочину слід говорити тільки при посяганні на суспільні відносини, які виражаються в матеріальних предметах [34, с. 164].

Значення правової ознаки предмета злочину полягає в тому, що за його допомогою законодавець у диспозиції норми Особливої частини Кримінального кодексу вказує на відносини, що виступають об'єктом злочину [34, с. 172], тому слід класифікувати предмети злочину залежно від вираження в них тих або інших властивостей [34, с. 174].

Якщо предмет злочину виражає суспільні відносини, то їх класифікація повинна визначатися властивостями предмета злочину залежно від того, які відносини вони, на думку законодавця, характеризують [34, с. 174]. У цьому контексті ми приєднуємося до класифікації предметів злочинів В.М. Винокурова, дотримуючись принципів, що характеризують такі суспільні відносини: 1) особисті немайнові відносини; 2) майнові; 3) у сфері суспільної небезпеки; 4) у сфері здоров'я населення і суспільної моралі; 5) у сфері безпеки держави; 6) у сфері правосуддя; 7) у сфері порядку управління [34, с. 174]. Проте, з певним уточненням, оскільки забруднення моря стосується відносин, які забезпечують охорону і раціональне використання об'єктів навколишнього природного середовища.

Отже, дотримуючись концепції, що предмет злочину перебуває за межею об'єкта та є самостійною ознакою предметних злочинів [32, с. 172], оскільки він має певні властивості (ознаки), які відділяють його від об'єкта [33, с. 176–177], то вкотре варто погодитися з твердженням В.Я. Тація, що предмет злочину і предмет відносин не є тотожними [15, с. 136].

Слід наголосити на тому, що предмет злочину, передбачений ст. 243 КК України, має важливе кримінально-правове значення для: 1) встановлення в суспільно небезпечному діянні складу злочину як підстави кримінальної відповідальності; 2) правильної кваліфікації злочину; 3) відмежуванні його від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового делікту; 4) оцінки суспільної небезпеки злочину. Згідно з ч.1. ст. 243 КК України предметом злочину виступають: 1) внутрішні морські води; 2) води територіального моря України; 3) води виключної (морської) економічної зони України; 4) води відкритого моря.

Однією з особливостей злочинів, передбачених ст. 243 КК, є те, що йдеться не про один, а про декілька предметів злочину: внутрішні морські води; води територіального моря України; води виключної (морської) економічної зони України; води відкритого моря [35]. При цьому кожен з них має окреме значення та характеристику. Проте насамперед важливо встановити родові ознаки, властиві всім цим предметам злочину, що аналізуються. Такий підхід надасть можливості глибше і повніше встановити видові ознаки, притаманні кожному з указаних предметів. Вирішуючи цю проблему, треба визначити більш широке за обсягом поняття (термін), яке охоплювало б усі вказані в ст. 243 КК України предмети злочину. Таким терміном, який охоплював би кожен із предметів досліджуваного злочину, може бути «води моря» або «морські води». Оскільки в структурі суспільних відносин, які розглядаються, предмет відносин стосується нематеріальних відносин [28, с. 135], то у таких відносинах його функції виконують інші соціальні цінності (наприклад, блага екологічні). В цьому випадку суть відносин полягає в тому, щоб забезпечувати умови з охорони внутрішніх морських чи територіальних вод України або вод виключної (морської) економічної зони України, вод України у відкритому морі від їх забруднення, що убезпечує від створення небезпеки для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря або убезпечити від спричинення загибелі або захво-

рювання людей, масової загибелі або захворювання людей, масової загибелі об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки. Причому зазначений нами предмет суспільних відносин і самі суспільні відносини збігаються. Натомість предмет злочину дещо інший.

Але такий підхід до тлумачення предмета досліджуваного злочину є все ж таки надто узагальненим. На наше переконання, необхідно чітко вказати ознаки предмета досліджуваного злочину, і на цій підставі не тільки правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння за ст. 243 КК України, а й відмежувати його від суміжних правопорушень. Для з'ясування змісту поняття «предмет злочину», передбаченого ст. 243 КК України, треба виокремити (визначити) ознаки, властиві саме цьому предмету (в його родовій характеристиці). Насамперед це ознаки, які в юридичній літературі розглядаються як загальні (універсальні), властиві кожному предмету злочину [1, с. 58]: соціальна, фізична, юридична (нормативна) [10, с. 67–73; 13, с. 8] – це ознаки, які в даному випадку мають своє специфічне відображення. Крім того, необхідно визначитися зі спеціальними ознаками, які відображали б особливості цього предмета в його зв'язку з безпосереднім об'єктом злочину і доповнювали б його загальні ознаки. Спеціальними ознаками предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України, за аналогією, можна назвати такі: інформативність, імперативність і спеціальне функціональне призначення [1, с. 59].

Розглянемо детальніше наведені вище ознаки. Перш за все звернемося до загальних ознак. Соціальна ознака вказує на зв'язок предмета з об'єктом злочину. З предметом злочину і предметом суспільних відносин ми визначилися. Саме води внутрішнього моря чи територіального або води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря виступають чинниками, які зумовлюють виникнення та існування суспільно значущої (позитивної) діяльності суб'єктів суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони внутрішніх морських чи територіальних вод України або вод виключної (морської) економічної зони України, вод України у відкритому морі від їх забруднення. Істотна шкода цьому об'єкту спричиняється протиправними діяннями, які описані в диспозиціях чч.1, 2 та 3 ст. 243 КК України стосовно суб'єкта суспільних відносин, а саме: умов з охорони і обсягу використання цих предметів. Таким чином створюється реальна загроза існування аналізованих суспільних відносин.

Фізична ознака предмета злочину, як правило, свідчить, що він за загальним правилом є матеріальним вираженням існування тих чи інших суспільних відносин (у нашому випадку, він є субстратом останніх, зокрема, природний об'єкт у відносинах у сфері навколишнього природного середовища, а в інших – матеріальним відтворенням цих відносин або свідченням їх існування) [1, с. 60].

Юридична (нормативна) ознака вказує на предмет злочину (внутрішні морські води, води територіального моря України, води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря, які суб'єктами злочину (їх діяннями) забруднюються) як обов'язкову ознаку злочину, передбаченого ст. 243 КК України. Зміст останньої певною мірою розкривається в ст. 243 КК

України, в низці інших нормативно-правових актів. Юридична ознака свідчить, що стосовно цих предметів вчиняються певні діяння, описані в диспозиціях чч. 1, 2 та 3 цієї статті [35].

Спеціальні ознаки. Інформативність як ознака предмета злочину, передбаченого ст. 243 КК України, свідчить, що внутрішні морські води, води територіального моря України, води виключної (морської) економічної зони України, води відкритого моря, містять інформацію щодо стану, який відповідає належному екологічному стану, але в дійсності ці предмети піддані забрудненню матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей або відходами внаслідок порушення спеціальних правил.

Імперативність як ознака задекларованого нами предмета злочину (за ст. 243 КК) тісно пов'язана з юридичною (нормативною) його ознакою і вказує на те, що приписи, які за змістом містяться у цих предметах, повинні беззастережно виконуватися суб'єктами цих відносин, що нами досліджуються.

Функціональна ознака предмета цього злочину, об'єднуючи в собі дві попередні, вказує на спеціальне призначення предметів цього злочину для доведення відповідними суб'єктами (які зазначені в законі) до відповідних адресатів. Це означає, що ці предмети, надані в користування на законних підставах і їх використання, є законним, тобто породжують належні права і обов'язки для суб'єктів досліджуваних суспільних відносин.

Спеціальні ознаки предмета досліджуваного злочину надають можливість відмежовувати предмет злочину, передбаченого ст. 243 КК України від предмета злочину, передбаченого ст. 242 КК України.

З метою належного з'ясування предметів злочину забруднення моря розглянемо кожен предмет з названих нами вище окремо. З цією метою нам необхідно з'ясувати існуючі точки зору на предмет цього злочину: 1) С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.М. Панько предметом цього злочину називають внутрішні морські чи територіальні води України, води виключної (морської) економічної зони України а також відкрите море [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516]; 2) Н.О. Лопашенко стверджує, що предметом злочину забруднення морського середовища, є морське середовище, яке виключає всі види вод, крім указаних у ст. 250 КК РФ (забруднення вод), а саме і внутрішні морські води РФ, територіальне море РФ, прилегла зона РФ, виключна економічна зона РФ, відкрите море, а також континентальний шельф РФ [40, с. 125]; 3) В.І. Антипов заявляє, що предметом цього злочину є морська екосистема, тобто сукупність живих морських організмів і середовища моря (води морів з певними притаманними тільки їм фізико-хімічними властивостями), що взаємодіють між собою [41, с. 544]; 4) автори Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України під заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка, В.С. Плугатир і О.В. Кришевич переконані, що предмет цього злочину – внутрішні морські води, територіальні води та відкрите море, виключна (морська) економічна зона України, а також живі ресурси моря, зони лікування і відпочинку [42, с. 553].

Аналіз існуючих точок зору дає змогу виокремити такі позитивні моменти стосовно предмета злочину забруднення моря: 1) що предметом

цього злочину є води морів з певними притаманними тільки їм фізико-хімічними властивостями, що взаємодіють між собою [41, с. 544]; 2) що предметом злочину є всі види вод, крім указаних у ст. 250 КК РФ (за КК України, крім указаних у ст. 242 КК) [40, с. 125]; 3) що це води виключної (морської) економічної зони України [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516]. Натомість до негативних положень, що мають місце в існуючих точках зору відносяться такі положення: 1) що таким предметом цього злочину внутрішні морські чи територіальні води України, а також відкрите море [36, с. 429; 37, с. 748; 38, с. 329; 39, с. 516; 42, с. 553], внутрішні морські води РФ, територіальне море РФ, прилегла зона РФ, виключна економічна зона РФ, відкрите море, а також континентальний шельф РФ [40, с. 125], відкрите море, виключна (морська) економічна зона України [42, с. 553].

С.Б. Гавриш, В.А. Климентко, М.М. Панько та В.С. Плугатир і О.В. Кришевич предмет злочину замінили місцем вчинення злочину, що є помилковим, оскільки йдеться про територію, де відбулося забруднення моря. Таку ж помилкову позицію стосовно предмета цього злочину зайняла Н.О. Лопашенко; 2) що таким предметом злочину є живі ресурси моря, зони лікування і відпочинку (автори В.С. Полугатир, О.В. Кришевич та науковці, що готували Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України за заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка). Ця позиція є хибною, оскільки, виходячи з положень диспозицій ст. 243 КК України, йдеться: 1) про загрозу (створення небезпеки) настання наслідків забруднення моря для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря (ч. 1 ст. 243 КК); 2) про настання наслідків забруднення моря: спричинення загибелі або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 243 КК); 3) про те, що внаслідок забруднення моря було створено небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкоджати іншим законним видам використання моря (ч. 3 ст. 243 КК), тобто йдеться про прояв злочину зовні.

Проте важливо звернути увагу на те, що з'ясоване нами має дуже важливе значення для встановлення предмета злочину забруднення моря, але існує необхідність додаткового тлумачення закону про кримінальну відповідальність, в нашому випадку ст. 243 КК. Правильне тлумачення закону, як це частково мало місце в нашому дослідженні, є способом належного пізнавального оволодіння його змістом. Тлумачення законів за загальноприйнятою думкою слугує цілям їх реалізації, їхньому юридично грамотному застосуванню. Тому можна стверджувати, що розкрити зміст ст. 243 КК — означає, зокрема, використати прийом системного тлумачення. У цьому контексті важливо погодитися з А.С. Піголкіним, що встановлення певного зв'язку (як близького, так і більш віддаленого) з іншими правовими нормами є необхідним і надто важливим елементом тлумачення всіх без винятку правових норм [42, с. 27]. У процесі системного тлумачення правових норм розкриваються їх зв'язки з іншими правовими нормами, без знання яких неможливо повністю з'ясувати, а, відповідно і застосувати норми, що нас цікавлять [42, с. 28]. Системне тлумачення

дає змогу усунути ті неясності, які виникають у процесі граматичного тлумачення [43, с. 7]. Але перед цим з'ясуємо, що слід розуміти під поняттям «море». Море «-я, с.1. Частина океану — великий водний простір із гірко-солонною водою; відособлений від океану суходолом або островами і має особливий гідрометеорологічний режим // Дуже велике озеро з такою водою. Чорне море. Відкрите море: у міжнародному праві — райони морів і океанів, які не підпадають під суверенітет якої-небудь держави... 2. Дуже велике штучне водоймище, Каховське море...» [43, с. 690].

Що стосується ст. 243 КК, то тільки шляхом системного тлумачення можливо розкрити зміст таких понять, як «внутрішні морські й територіальні води України», «води виключної (морської) економічної зони України», «відкрите море». У процесі з'ясування відповідних понять виникає необхідність пізнання того, що таке «внутрішні морські і територіальні води», «води виключної (морської) економічної зони України», «відкрите море» та інші поняття «води внутрішнього моря», «територіального моря», «води відкритого моря».

Згідно з п. 3 Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення, затверджених Постановою КМУ від 29.02.1996 № 269, до внутрішніх морських вод України відносяться: морські води, розташовані в бік берега від прямих висхідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України; води портів України, обмежені лінією, що проходить через постійні портові споруди, які найбільш виступають у бік моря; води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до певної лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або декілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морські милі; води заток, бухт, губ і лиманів, морів та проток, що історично належать Україні [44]. Внутрішні морські води є частиною території прибережної держави України, яка поширює на них свій суверенітет, як і на сухопутну територію, без всяких виключень. Правовий режим внутрішніх вод визначається внутрішнім законодавством держави Україна. Це також підтверджується ст. 6 Закону України «Про державний кордон України» [45]. Ці положення свідчать про територію, а отже, місце вчинення злочину, тому про предмет потрібно говорити, як про «води внутрішнього моря», які характеризуються певними фізико-хімічними властивостями, але які знаходяться в межах внутрішніх морських вод. Це підтверджується тим, що Україні, яка має внутрішні морські води, повністю належить поверхність і надра морського дна, покриті внутрішніми водами.

Відповідно до ст. 5 Закону «Про державний кордон України», до територіального моря України «належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватися міжнародними договорами України, а при відсутності договорів — відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права [45]. Ці положення знайш-

ли своє місце і в «Правилах охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення», затверджених Постановою КМУ України від 29.02.1996 № 269 [44]. У цьому сенсі слід звернути увагу на те, що на Женевській конференції 1958 р. була прийнята Конвенція про територіальне море і прилеглу зону, де було зафіксовано, що на територіальні води поширюється суверенітет прибережної держави, в тому числі цей суверенітет також поширюється на повітряний простір над територіальним морем, на поверхність і надра дна цього моря (зазначалося, що учасники Женевської конференції заявили про те, що прибережна держава здійснює свій суверенітет у своїх територіальних водах з дотриманням норм міжнародного права, тобто з цього випливає, що режим територіальних вод повинен відрізнятися від режимів інших територій держави, зокрема, його сухопутної території, внутрішніх вод і повітряного простору над ним) [46]. Ці положення свідчать про місце вчинення злочину, яке в законі ст. 243 КК позначається поняттям «територіальні води України». Системне тлумачення дає змогу визначити предмет злочину таким чином: «води територіального моря України», які забруднюються в межах територіальних вод України, як місце вчинення злочину.

Згідно з положеннями Конвенції ООН з морського права 1982 р., спрямованими на встановлення одноманітного режиму економічних зон з метою сприянню впровадження в життя цих положень був прийнятий Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 № 163, який визначає правовий режим виключної (морської) економічної зони України [47].

Відповідно до ст. 2 цього Закону України, під виключною (морською) економічною зоною України слід розуміти «Морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їм належать... Ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України» [47]. Згідно із ст. 4 цього Закону, Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні «має суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів... у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах... юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями цього Закону та нормами міжнародного права, щодо створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища...» [47]. Також ст. 16 цього Закону містить приписи стосовно того, що «Запобігання забрудненню морського середовища, пов'язаному з діяльністю у виключній (морській) економічній зоні, здійснюється відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України... [47]. Згідно зі ст. 21 цього Закону, «Громадяни України, іноземці та особи без громадянства за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законодавчими актами України...» [47]. Крім того, ст. 26 цього Закону передбачає відповідальність за забруднення морського середовища виключної (морської) економічної зони України [47].

Викладене вище надає можливість стверджувати, що предметом злочину щодо виключної (морської) економічної зони є води виключної (морської) економічної зони, а місцем вчинення цього злочину — є межі виключної морської економічної зони, де відбувається забруднення.

Стосовно відкритого моря, то таким є морські території, які не відносяться до територіальних і внутрішніх вод України чи інших держав і користування якими врегульовано міжнародно-правовими нормами, на які не поширюється суверенітет [48; 49; 50]. Отже, предметом цього злочину є води відкритого моря. Певною мірою ці проблеми знайшли своє відображення у зарубіжному законодавстві [52; 53; 54; 55; 56].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що: 1) родове поняття цього злочину має назву «води моря» або «морські води», яке охоплює всі предмети, вказані в ст. 243 КК України; 2) перелік предметів цього злочину є таким: води внутрішнього моря України, води територіального моря України; води виключної (морської) економічної зони України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис. ... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.08. — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Микола Миколайович Панов. — Харків : Інститут вивчення проблем злочинності Академії Правових наук України, 2006. — 194 с.
2. *Вітко О.Ю.* Поняття предмета злочину як елемента складу злочину / О.Ю. Вітко // *Юридична наука*. — 2013. — № 11. — С. 27–34.
3. *Коржанский Н.И.* Предмет преступления (понятия, виды и значение для квалификации): Учебное пособие / Н.И. Коржанский. — Волгоград: Волгоградская Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. — 56 с.
4. *Коржанский Н.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [курс лекций для студ. высш. учеб. завед.] — К.: Наукова думка, 1996. — 336 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студ. юрид. вузів і фак.]; за ред. П.С. Матишевського та ін. — Київ: Юринком Інтер, 1997. — С. 124–133.
6. *Фесенко Є.В.* Цінності як об'єкт злочину / Є.В. Фесенко // *Право України*. — 1999. — № 6. — С. 75–78.
7. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве [текст] / В.Я. Тацій. — Харьков: Вища школа. Изд-во ХГУ, 1988. — 198 с.
8. *Загородников Н.И.* Понятие объекта преступлений в советском уголовном праве / Н.И. Загородников // *Тр. ВЮА*. — 1945. — Вып.13. — С. 40–48.
9. *Бажанов М.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [конспект лекций] М.И. Бажанов, Днепропетровск: Пороги, 1992. — 168 с.
10. *Панов Н.И.* Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н.И. Панов // *Проблемы правоведения: Республ. межведом. научн. сб.* — Вып. 45. — К.: Вища школа, 1984. — С. 67–73.
11. *Кравцов С.Ф.* Предмет преступления: Автореферат дис. канд. юрид. наук: специальность 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / С.Ф. Кравцов. — Л., 1976. — 24 с.

12. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М.М. Панов : Монографія / Наук. ред. д-р юрид. наук, професор, акад. АПРН України В.І. Борисов. — Х. : Право, 2009. — 184 с.

13. *Лащук Є.Ф.* Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Єфрем Вікторович Лащук. — К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2005. — 20 с.

14. Уголовное право Украины : Общ. часть : Учебник; под ред. М.И. Бажана, В.В. Сташиса, В.Я. Тацья. — Х. : Право, 1977. — 412 с.

15. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. — Х. : Высш. шк., 1988. — 198 с.

16. *Розенберг Д.Н.* О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) / Д.Н. Розенберг // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. — Вып. 3. — Харьков, 1948. — С.60—74.

17. Советское уголовное право. Общая часть : В 18-ти вып. — Вып. 3 / Гришаев П.И. Понятие преступления. Причины преступности. — М. : ВЮЗИ, 1960. — 68 с.

18. *Васильев А.Н.* Преступления против социалистической собственности / А.Н. Васильев // Советское уголовное право. Часть особенная [в 13-ти вып.]; под общ. Ред. А.Н. Васильева. Вып. 3. — М. : М-во высш. Образования СССР. Всесоюзный юрид. заочн. ин-т, 1959. — 46 с.

19. *Михайлов М.П.* Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой (по советскому праву) / М.П. Михайлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 156 с.

20. *Пионтковский А.А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. — М. : Госюриздат, 1961. — 666 с.

21. *Кудрявцев В.Н.* К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления / В.Н. Кудрявцев // Труды ВЮА. — Вып. 13. — М.З. 1951. — С. 52—59.

22. *Беляев Н.А.* Объект преступления/Н.А. Беляев// Курс советского уголовного права; отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский; Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова. Часть общая [Н.А. Беляев, Н.С. Лейкина, В.К. Глистин и др.]. — Л. : Изд-во Ленинг.ун-та им. А.А. Жданова, 1968. — Т.1. — С. 275—311.

23. *Фролов Е.А.* Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов// Учен. труды сведловск. юрид. ин-та, 1969. — Вып. 10. — С. 104—225.

24. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. — М. : Госюриздат, 1960. — 229 с.

25. *Музыка А.А., Лащук Є.В.* Предмет злочину: Теоретичні основи пізнання : Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лащук. — К. : Паливода А.В., 2011. — 192 с.

26. *Глистин В.К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (Объект и квалификация) / В.К. Глистин. — Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1979. — 127 с.

27. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [навч. посібник] / В.Я. Тацій. — Харків : Українська юридична академія, 1994. — 80 с.

28. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. — 368 с.

29. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. 19 изд., испр. — М. : Рус.яз, 1987. — 846 с.

30. Словник української мови. — Т. 2 (г-ж) / [редакційна колегія І.К. Білодід, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий, Л.Л. Гумецька]; ред. тому П.П. Дощенко, Л.А. Юрчук. — К. : Наукова думка, 1971. — 550 с.

31. Словник української мови. — Т. 5 (н-о) / [редакційна колегія І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горецький]; ред. тому В.О. Винник, Л.А. Юрчук. — К. : Наукова думка, 1974. — 840 с.
32. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Азимут-Україна, 2005. — 464 с.
33. *Сергеева Т.Л.* Охрана природы по советскому уголовному законодательству / Т.Л. Сергеева // Правовые вопросы охраны природы в СССР / Отв. ред. Г.Н. Полянская. — М. : Госюриздат, 1963. — С. 168—227.
34. *Винокуров В.Н.* Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применения уголовного закона : Монография / В.Н. Винокуров. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 288 с.
35. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.
36. *Гавриш С.Б.* Злочини проти довкілля. / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., допов. — Х. : Право, 2013. т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. — 2013. — С. 394—458.
37. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля. / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за ред. М.І. Мельникова, М.І. Хавронюка. — 9-те вид. перероб. і допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 720—782.
38. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). — Вид. 2-ге, переробл. та доповн.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 301—353.
39. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М.Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: под ред. Ю.А. Кармазина, Е.Л. Стрельцова. — Харьков, ООО «Одиссей», 2001. — С. 496—540.
40. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Прес», 2002. — 802 с.
41. *Плугатир В.С., Кришевич О.В.* Злочини проти довкілля / В.С. Плугатир, О.В. Кришевич // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 530—578
42. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка у 2-х ч. Ч.2. — К. : «Форум», 2001. — 944 с.
43. *Пиголкин А.С.* Толкование нормативных актов в СССР / А.С. Пиголкин. — М. : Госюриздат, 1962. — 165 с.
44. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005 — 1728 с.
45. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: Затверджено постановою КМУ від 29 лютого 1996 року № 269 (у редакції постанови КМУ від 29.03.2002 № 431 ті редакції пот. КМУ від 13.10.2015 № 853) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — Ст. 3041.
46. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року від 04.11.1991 № 1777-ХІІ (із змінами і доповненнями на 04.07.2013) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 2. — Ст. 5.
47. Про територіальне море та прилеглу зону: Женевська Конвенція 1958 року // Відомості Верховної Ради СРСР. — 1964. — № 43.

48. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України № 162/95 від 16.05.1995 // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 21. — Ст. 152.

49. Конвенція Організації Об'єднаних націй по морському праву від 10.12.1982: Конвенція ратифікована Законом України № 728 — XIV від 03.06.1998 // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 31. — Ст. 254.

50. Конвенція про відкрите море [Електронний ресурс]. — Режим доступу к сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_180.

51. Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою [Електронний ресурс]. — Режим доступу к сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_049.

52. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg: "Yuridicheskyy Centei Press", 2001.— 234 p.

53. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center — Press", 2001. — 298 p.

54. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

55. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 226 p.

56. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Panov M.M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonni dii z dokumentamy na perekaz, platizhnymy kartkamy ta inshymy zasobamy dostupu do bankivskykh rakhunkiv, obladnanniam dlia yikh vyhotovlennia : dys. ... kand. yuryd. nauk. za spets. 12.00.08. — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Mykola Mykolaiovych Panov. — Kharkiv : Instytut vyvchennia problem zlochynnosti Akademii Pravovykh nauk Ukrainy, 2006. — 194 s.

2. *Vitko O.Yu.* Poniattia predmeta zlochynu yak elementa skladu zlochynu / O.Yu. Vitko // Yurydychna nauka. — 2013. — № 11. — S. 27–34.

3. *Korzhanskij N.I.* Predmet prestuplenija (ponjatija, vidy i znachenie dlia kvalifikacii): Uchebnoe posobie / N.I. Korzhanskij. — Volgograd : Volgogradskaja Vysshaja sledstvennaja shkola MVD SSSR, 1976. — 56 s.

4. *Korzhanskij N.I.* Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshhaja chast': [kurs lekcij dlia stud. vyssh. ucheb. zaved. — K. : Naukova dumka, 1996. — 336 s.]

5. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: [pidruchnyk dlia stud. yuryd. vuziv i fak.]; za red. P.S. Matyshevskoho ta in. — Kyiv : Yuryнком Inter, 1997. — S. 124 — 133.

6. *Fesenko Ye.V.* Tsinnosti yak obiekt zlochynu / Ye.V. Fesenko // Pravo Ukrainy. — 1999. — № 6. — S. 75–78.

7. *Tacij V.Ja.* Obekt i predmet prestuplenija v sovetskom ugolovnom prave [tekst] / V.Ja Tacij. — Har'kov : Vyschha shkola. Izd-vo HGU, 1988. — 198 s.

8. *Zagorodnikov N.I.* Ponjatie obekta prestuplenij v sovetском ugovolnom prave / N.I. Zagorodnikov // Tr. VJuA. — 1945. — Vip.13. — S. 40—48.
9. *Bazhanov M.I.* Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshhaja chast': [konspekt lekcij] M.I. Bazhanov, Dnepropetrovsk : Porogi, 1992. — 168 s.
10. *Panov N.I.* Ponjatie predmeta prestuplenija po sovetскому ugovolnomu pravu / N.I. Panov // Problemy pravovedenija: Respubl. mezhvedom. nauchn. sb. — Vyp. 45. — K. : Vyshcha shkola, 1984. — S. 67—73.
11. *Kravcov S.F.* Predmet prestuplenija: Avtoreferat dis. kand. jurid. nauk: special'nost' 12.00.08. — ugovolnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispravitel'noe pravo / S.F. Kravcov. — L., 1976. — 24 s.
12. *Panov M.M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnii dii z dokumentamy na perekaz, platizhnyy kartkamy ta inshymy zasobamy dostupu do bankivskykh rakhunkiv / M.M. Panov : Monohrafiia / Nauk. red. d-r yuryd. nauk, professor, akad. APrN Ukrainy V.I. Borysov. — Kh. : Pravo, 2009. — 184 s.
13. *Lashchuk Ye.F.* Predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy : dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Yefrem Viktorovych Lashchuk. — K. : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2005. — 20 s.
14. Ugolovnoe pravo Ukrainy: Obshh. chast': Uchebnik; pod red. M.I. Bazhana, V.V. Stashisa, V.Ja. Tacija. — H. : Pravo, 1977. — 412 s.
15. *Tacij V.Ja.* Obekt i predmet prestuplenija v sovetском ugovolnom prave / V.Ja. Tacij. — H. : Vyssh. shk., 1988. — 198 s.
16. *Rozenberg D.N.* O ponjatii imushhestvennykh prestuplenij v sovetском ugovolnom prave (obekt i predmet posjagatel'stva) / D.N. Rozenberg // Uchen. zap. Har'k. jurid. in-ta. — Vyp. 3. — Har'kov, 1948. — S.60—74.
17. Sovetskoe ugovolnoe pravo. Obshhaja chast': V 18-ti vyp. — Vyp. 3 / Grishaev P.I. Ponjatie prestuplenija. Prichiny prestupnosti. — M. : VJuZI, 1960. — 68 s.
18. *Vasil'ev A.N.* Prestuplenija protiv socialisticheskoy sobstvennosti / A.N. Vasil'ev // Sovetskoe ugovolnoe pravo. Chast' osobennaja [v 13-ti vyp.]; pod obshh. Red. A.N. Vasil'eva. Vyp. 3. — M. : M-vo vyssh. obrazovaniya SSSR. Vsesojuznyj jurid. zaochn. in-t, 1959. — 46 s.
19. *Mihajlov M.P.* Ugolovnaja otvetstvennost' za krazhu lichnogo imushhestva i razboj (po sovetскому pravu) / M.P. Mihajlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 156 s.
20. *Piontkovskij A.A.* Uchenie o prestuplenii po sovetскому ugovolnomu pravu / A.A. Piontkovskij. — M. : Gosjurizdat, 1961. — 666 s.
21. *Kudrjavcev V.N.* K voprosu o sootnoshenii obekta i predmeta prestuplenija / V.N. Kudrjavcev // Trudy VJuA. — Vyp. 13. — M.Z. 1951. — S. 52—59.
22. *Beljaev N.A.* Obekt prestuplenija / N.A. Beljaev // Kurs sovetского ugovolnogo prava; otv. red. N.A. Beljaev, M.D. Shargorodskij; Leningr. gos. un-t im. A.A. Zhdanova. Chast' obshhaja [N.A. Beljaev, N.S. Lejkina, V.K. Glistin i dr.]. — L. : Izd-vo Lening.un-ta im. A.A. Zhdanova, 1968. — t.1. — S. 275—311.
23. *Frolov E.A.* Spornye voprosy obshhego uchenija ob obekte prestuplenija / E.A. Frolov // Uchen. trudy svedlovsk. jurid. in-ta, 1969. — Vyp. 10. — S. 104—225.
24. *Nikiforov B.S.* Obekt prstuplenija po sovetскому ugovolnomu pravu / B.S. Nikiforov. — M. : Gosjurizdat, 1960. — 229 s.
25. *Muzyka A.A., Lashchuk Ye.V.* Predmet zlochynu: Teoretychni osnovy piznannia: Monohrafiia / A.A. Muzyka, Ye.V. Lashchuk. — K. : Palyvoda A.V., 2011. — 192 s.
26. *Glistin V.K.* Problema ugovolno-pravovoj ohrany obshhestvennykh otnoshenij (Obekt i kvalifikacija) / V.K. Glistin. — L. : Izd-vo Leningr. gos. un-ta, 1979. — 127 s.
27. *Tatsii V.Ya.* Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy [navch. posibnyk] / V.Ya. Tatsii. — Kharkiv : Ukrainska yurydychna akademiia, 1994. — 80 s.

28. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolnyshnoho pryrodnoho seredovyshcha : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2011. — 368 s.

29. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka. Ok. 57000 slov / Pod red. chl.-korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. 19 izd., ispr. — M. : Rus.jaz, 1987. — 846 s.

30. Slovnyk ukraïnskoi movy. — T. 2 (h-zh) / [redaktsiina kolehiia I.K. Bilodid, A.A. Buriachok, H.M. Hnatiuk, P.I. Horetskyi, L.L. Humetska]; red. tomu P.P. Doshchenko, L.A. Yurchuk. — K. : Naukova dumka, 1971. — 550 s.

31. Slovnyk ukraïnskoi movy. — T. 5 (n-o) / [redaktsiina kolehiia I.K. Bilodid, A.A. Buriachok, V.O. Vynnyk, H.M. Hnatiuk, P.I. Horetskyi]; red. tomu V.O. Vynnyk, L.A. Yurchuk. — K. : Naukova dumka, 1974. — 840 s.

32. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolnyshnoho pryrodnoho seredovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia): Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Azymut-Ukraina, 2005. — 464 s.

33. *Sergeeva T.L.* Ohrana prirody po sovetському ugolovnomu zakonodatel'stvu / T.L. Sergeeva // Pravovye voprosy ohrany prirody v SSSR / Otv. red. G.N. Poljanskaja. — M. : Gosjurizdat, 1963. — S. 168–227.

34. *Vinokurov V.N.* Obekt prestuplenija: aspekty ponimaniia, sposoby ustanovleniia i primeneniia ugolovnoho zakona : Monografija / V.N. Vinokurov. — M. : Jurlitinform, 2012. — 288 s.

35. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.

36. *Havrysh S.B.* Zlochyny proty dovkillia. / S.B. Havrysh // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: U 2 t. / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., dopov. — Kh. : Pravo, 2013. t. 2: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. — 2013. — S. 394–458.

37. *Dudorov O.O.* Zlochyny proty dovkillia. / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: za red. M.I. Melnykova, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd. pererob. i dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 720–782.

38. *Klymenko V.A.* Zlochyny proty dovkillia / V.A. Klymenko // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnik (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.). — Vyd. 2-he, pererobl. ta dopovn.; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K. : Atika, 2008. — S. 301–353.

39. *Pan'ko M.M.* Prestuplenija protiv okruzhajushhej srede / M.M. Pan'ko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij: pod red. Ju.A. Karmazina, E.L. Strel'cova. — Har'kov, OOO “Odisej”, 2001. — S. 496–540.

40. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija: Kommentarij k glave 26 UK RF / N.A. Lopashenko. — SPb. : Izd-vo “Juridicheskij centr Pres”, 2002. — 802 s.

41. *Pluhatyv V.S., Kryshevych O.V.* Zlochyny proty dovkillia / V.S. Pluhatyv, O.V. Kryshevych // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 530–578

42. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; pid zah. red. M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka u 2-kh ch. Ch.2. — K. : “Forum”, 2001. — 944 s.

43. *Pigolkin A.S.* Tolkovanie normativnyh aktov v SSSR / A.S. Pigolkin. — M. : Gosjurizdat, 1962. — 165 s.

44. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. — K.; Irpin : VTF “Perun”, 2005 — 1728 s.

45. Pravyla okhorony vnutrishnikh morskykh vod i terytorialnogo moria vid zabrudnennia ta zasmichennia: Zatverdzheno postanovoioi KМУ vid 29 liutoho 1996 roku № 269 (u redaktsii postanovy KМУ vid 29.03.2002 № 431 ti redaktsii pot. KМУ vid 13.10.2015 № 853) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2002. — St. 3041.

46. Pro derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 4 lystopada 1991 roku vid 04.11.1991 № 1777-XII (iz zminamy i dopovnenniamy na 04.07.2013) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 2. — St. 5.

47. Pro terytorialne more ta prylehlu zonu: Zhenevska Konventsiiia 1958 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady SRSR. — 1964. — № 43.

48. Pro vykliuchnu (morsku) ekonomichnu zonu Ukrainy: Zakon Ukrainy № 162/95 vid 16.05.1995 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1995. — № 21. — St. 152.

49. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh natsii po morskomu pravu vid 10.12.1982 : Konventsiiia ratyfikovana Zakonom Ukrainy № 728 — XIV vid 03.06.1998 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — № 31. — St. 254.

50. Konventsiiia pro vidkryte more [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu k сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_180.

51. Mizhnarodna konventsiiia shchodo vtruchannia u vidkrytomu mori u vypadkakh avarii, yaki pryzvodiat do zabrudnennia naftoiu [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu k сайту : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_049.

52. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : "Yundicheskyy Centei Press", 2001.— 234 p.

53. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2001. — 298 p.

54. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

55. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 226 p.

56. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center — Press", 2002. — 366 p.

Олійник В.П. Предмет злочину забруднення моря

У статті розглядається предмет злочину забруднення моря, з'ясовуються питання відмінності предмета злочину від предмета суспільних відносин. Аналізуються дискусійні позиції вчених стосовно предмета злочину, який досліджується. Пропонується авторське визначення предмета злочину, передбаченого статтею 243 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: предмет злочину, предмет суспільних відносин, забруднення моря.

Олейник В.П. Предмет преступления загрязнение моря

В статье рассматривается предмет преступления загрязнения моря, выясняются вопросы различия предмета преступления от предмета общественных отношений. Анализируются дискуссионные позиции ученых относительно предмета пре-

ступления. Предлагается авторское определение предмета преступления, предусмотренного статьей 243 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: предмет преступления, предмет общественных отношений, загрязнение моря.

Oliinyk V. The Target of a Crime of Marine Pollution

In this article, the target of a crime of marine pollution is researched. The differences between the target of a crime and the target of social relations are defined. Debating positions concerning the target of a crime are analyzed. The author's definition of the target of a crime under Article 243 of the Criminal Code of Ukraine is formulated.

Keywords: Target of a Crime; Target of Social Relations; Marine Pollution

Стаття надійшла до редакції 22.12.2016.